

Rhenense tabak voor de Amsterdamse fabrikant Huijbert Bastert

Bert van der Lingen (bertvanderlingen@tabakspijp.nl)

Huijbert Bastert was aan het begin van de achttiende eeuw een belangrijke Amsterdams tabaksfabrikant, die vooral veel voor de export naar Duitsland produceerde. Hij woonde op de Kalkmarkt en had daar tevens zijn bedrijf. De tabak werd opgeslagen in zijn het pakhuis genaamd *Arnhem*, dat bij zijn woning stond. Bastert gebruikte inlandse tabak die hij vermengde met Amerikaanse tabak. De tabak werd na behandeling en bereiding fijn gesneden en als brieftabak verkocht, of gesponnen en daarna als roltabak in de handel gebracht. Dat de aanvoer van de inlandse tabak naar Amsterdam niet altijd vlekkeloos verliep blijkt uit onderstaande informatie die onttrokken is uit een notariële akte.

Bastert had vier manden met tabak besteld bij Gerard van Zwoll, notaris en procureur te Rhenen. Van Zwoll, die als eigenaar van de tabak wordt genoemd was in Rhenen een invloedrijk persoon. Kennelijk had hij ook belangen in de lokale tabakshandel. Het is niet duidelijk of hij die opkocht bij telers en doorverkochte naar fabrikanten, of wellicht eigenaar was van tabakskwekerijen. Van Zwoll was getrouwd met Dirkje Klerck, een dochter van Willem Klerck, Raad van Rhenen en Aletta van Harn. Na haar overlijden hertrouwde hij in 1726 met Christina Margaretha Klerck, dochter van Hendrick Klerck en Maria Dorothea de Roth. Hij was inmiddels burgemeester van Rhenen. Twee jaar later, op 1 augustus 1728 overleed

hij. Zijn weduwe verkocht in 1751 een schuur of pakhuis met hof "aan de gemene straat en wal" te Rhenen en in 1753 een huis met schuur gelegen in de Kruisstraat te Rhenen.¹ Het is niet ondenkbaar dat dit nog restanten van oude tabakskwekerijen vormden.

Tabaksmanden om geoogst blad naar de tabaksschuur te transporteren. (Schoon, 1692, p369)

¹ Archieven van het stads- en gemeentebestuur Rhenen 1337-1851, inv.nr. 903a 9. (Website www.oudrhenen.nl).

Van Zwoll had op 25 februari 1702 vier karren met tabak van Rhenen naar Amersfoort laten brengen met op iedere kar een mand, waaruit kan worden opgemaakt dat het manden van grote omvang zijn geweest. Op een gravure in Schoon uit 1692² zien we tabaksmanden die gebruikt werden voor het transport van geoogst tabaksblad naar de tabaksschuur. De manden die voor de handel werden gebruikt waren veel groter en mogelijk ging het om manden met een gewicht van 250-500 pond. Deze vorm van verpakken werd gebruikt om beschadiging van de gekerfde, gebroeide en gedroogde tabak tegen te gaan.³

De bedoeling was dat de tabak de volgende ochtend vroeg met het eerste markt- of veerschip van Amersfoort naar Amsterdam zou worden geladen om naar Amsterdam te worden vervoerd. Amersfoort was een belangrijk doorvoerpunt voor producten die onder meer vanuit Rhenen en omgeving naar Amsterdam werden verzonden. De manden stonden vroeg in de ochtend en ruim op tijd buiten de Koppelpoort in Amersfoort klaar. Het eerste schip was al volgeladen, waarna de manden in het schip van Aert Petersz werden geladen dat daarna zou vertrekken. Een begeleidende brief van Van Zwoll aan Bastert was met het eerste marktschip meegegaan zodat de tabaksfabrikant wist dat zijn tabak onderweg was. In plaats van af te varen naar Amsterdam bleef Petersz, zonder opgaaf van reden, in Amersfoort aan de wal liggen. Dat was tegen de afspraken in omdat "*die verderffelicke waere, ter bequamen tijd op maendaghs*" in Amsterdam bij Bastert moest zijn.

Op dinsdag 28 februari stuurde Bastert een brief aan Van Zwoll in Rhenen, de eigenaar van de tabak, waarin hij meldde wel de brief te hebben ontvangen maar geen tabak. Een volgende brief, met dezelfde boodschap verstuurd hij op 3 maart. Van Zwoll ontving deze brief in de ochtend van 4 maart, waarna hij direct naar Amersfoort vertrok. Daar aangekomen bezocht hij commissaris Geijthoorn, die hem vertelt dat Aert Petersz pas op 4 maart was vertrokken. Van Zwoll zag zich genoodzaakt naar Amsterdam af te reizen en op zoek te gaan naar de schipper en zijn tabak. Na een lange reis met paard en wagen arriveerde hij de volgende dag in Amsterdam waar hij de schipper opzocht en hem aansprak op het gebeurde. Petersz zegt hem niet te kennen, dat hij met hem niets te maken heeft en alleen verantwoording zal afleggen aan Huibert Bastert. Daar moet Van Zwoll het voorlopig mee doen.

² Schoon, Theodorus, *Waare oeffening en ontleding der planten*. 's Gravenhage, 1692, p.369 (Tab VIII).

³ J.J. Herks, *De geschiedenis van de Amersfoortse tabak*. Den Haag, 1967, p.91.

Fragment uit akte notaris Pieter Carel, 6 maart 1702.

Door het voorval heeft Van Zwoll niet alleen schade geleden, maar ook een *“moeijelicke en costlicke reijs over landt”* naar Amsterdam moeten maken. Op zijn verzoek gaat de notaris naar de schipper en vraagt hem met spoed de vier manden tabak uit zijn schip te laden en naar de huisvrouw van Bastert te brengen. Bastert zelf is niet aanwezig. Tevens verzoekt hij Petersz de door Van Zwoll geleden schade met betrekking tot de tabak te betalen en de kosten van zijn reis naar Amsterdam. Petersz geeft als antwoord dat hij de tabak 's morgens rond half elf al naar Bastert heeft gebracht.⁴ Voor hem is hiermee de kous af.

Of Gerard van Zwoll het hierbij liet zitten en of er nog verdere acties werden ondernomen zal wel onbekend blijven. Dit voorval geeft ons niet alleen inzicht in de manier waarop de tabak werd verpakt voor transport, de route die werd afgelegd en de verschillende wijzen van transport, maar ook de moeite die Van Zwoll nam *“per asch”* naar Amersfoort en Amsterdam af te reizen. Hieruit blijkt niet alleen de grote waarde van de zending, maar ook het verantwoordelijkheidsgevoel van de leverancier waarbij ongetwijfeld de continuïteit van zijn leveranties aan Bastert en andere Amsterdamse tabaksfabrikanten voorop stond. Het voorval zal Huijbert Bastert niet belemmerd hebben in zijn commerciële groei. Veertig jaar later heeft hij namelijk een goedlopende tabakswinkel in de Warmoesstraat in Amsterdam. Zijn zoon Nicolaas is dan tabakskoper op de Fluwelenburgwal, het welgestelde deel van de Oudezijds Achterburgwal.

⁴ Stadsarchief Amsterdam, notarieel archief (notaris Pieter Carel), inv.nr. 6198, folio 265-267, akte van insinuatie en protest, 06-03-1702.